

תנורי פסחים

- א. פתיחה
 - ב. תנורי פסחים – שיטת ר' יוסי הגלילי
 - ג. תנורי פסחים – שיטת ר' עקיבא
 - ד. יתרונותיו ההלכתיים של תנורי מתכת
 - ה. ההבדל בין צלייה בתנור חרס לתנור מתכת
 - ו. הצלייה לקורבן פסח חייבת להיות בתנורי חרס
 - ז. תנורי פסחים – תנור חד פעמי או רב שימושי
 - ח. אופן עשיית התנור
 - ט. איכות התנור כביטוי לדיני צליית קורבן הפסח
 - י. סיכום
- נספח: קבלת טומאה בתנורי פסחים

א. פתיחה

התורה (שמות יב, ח-ט) דורשת שהכשרת בשר הפסח לאכילה תהיה 'צלי אש': "וְאָכְלוּ אֹת הַבָּשָׂר בְּלִילָה הַזֶּה צָלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מְרִירִים יֹאכְלֶהוּ. אֶל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נֶאֱמַר וּבִשְׁל מִבְּשָׂל בְּפִימִים כִּי אִם צָלִי אֵשׁ רָאשׁוֹ עַל כְּרַעְיוֹ וְעַל קִרְבּוֹ" חז"ל למדו (פסחים עה ע"א) שצלייה באש מעכבת. בדברי התורה לא מוזכר בשום מקום שהצלייה היא בתנור, אלא אך ורק 'צלי אש'!¹ מאידך בכל הספרות התנאית ברור הדבר שהקפידו לצלות את הפסח בתנור. עד כדי כך, שאחד מהטעמים לעיבור השנה הוא החשש שתנורי פסחים יתקלקלו (סנהדרין יא ע"א).

השאלה היא מהיכן למדו חז"ל שמותר לצלות הפסח בתנור? לכאורה היה צריך לאסור צלייה בתנור כמו שאסרו (פסחים עד ע"א) לצלות בשפוד של מתכת או על גבי אסכלה בגלל שזה 'צלי דבר אחר' ולא 'צלי אש', ולכאורה גם חום התנור צולה את הבשר. ובאמת המשנה (פסחים ז, ב) כותבת שאם נגע הבשר, בזמן צלייתו, בדופן התנור – אין זה 'צלי אש' וצריך לקלוף, ולפי זה צריך להבין מה ההבדל בין צלייה מדופן התנור לצלייה מחום התנור. כמו כן יש לברר, לאחר שיתברר שניתן לצלות בתנור ואין התנור כצלייה בדבר אחר, האם יהיה מותר לצלות באש גלויה, ואם כן האם יש עדיפות לצלייה בתנור ולא באש גלויה.

בפרקים א-ב להלן יבואר המקור המתיר את צליית הפסח בתנורים. בפרק ג יבואר שלכאורה היה עדיף מבחינה הלכתית לצלות את הפסח בתנורי מתכת, בפרק ד יבוארו

1. צליית הפסח השומרונית נעשית בבורות החפורים בארץ, מעין כבשן אש.

ההבדלים הפיזיקליים בין צלייה בתנורי מתכת לתנורי חרס, הבדלים המכריחים את הצלייה דווקא בתנורי חרס כפי שיבואר בפרק ה. בפרקים ו-ח יבואר שהצלייה בתנורי חרס מאפשרת השתמשות בתנורים המיועדים אך ורק לצליית הפסח העכשווית, ולמעשה תנורים אלו היו חד פעמיים.

ב. תנורי פסחים – שיטת ר' יוסי הגלילי

נחלקו ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא במשנה (פסחים ז, א) באופן צליית הכרעים והאברים הפנימיים של הפסח. לדעת ר' יוסי הגלילי מכניסים לתוך גוף הקורבן עצמו, ולדעת ר' עקיבא "תולן סמוך לו". הירושלמי (פסחים ז, א) מתלבט בהבנת שיטת ר' יוסי הגלילי, שכן לכאורה, צליית האיברים הפנימיים בתוככי בשר הקורבן היא צלייה בחום המקום הסגור ולא 'צלי אש'. והשאלה האם ההיתר נובע מכך שניתן לראות את האיברים הטמונים בבשר כירך אחת עבה (וכמו שאיבר אחד נצלים חלקיו הפנימיים מהאש, כך גם בחילוק האיברים העיקרון מתקיים) או שההיתר נובע מדרשת הפסוק (שמות יב, ט) "ראשו ועל כרעיו ועל קרבו". ומביא הירושלמי שלוש השלכות בין הטעמים:

[1] צלייו בגדי של חולין. אין תימר כיריך עבה עבד ליה ר' יוסי הגלילי – פסול, אין תימר קריי' דרש ראשו על כרעיו ועל קרבו – כשר.² [2] חתך ממנו בשר וצלייו בו. אין תימר כיריך עבה עבד ליה ר"י הגלילי – כשר, אין תימר קריי' דרש ראשו על כרעיו ועל קרבו – פסול. [3] צלייו בחלב של קדירה.³ אין תימר כיריך עבה עבד לה ר"י הגלילי – פסול [כשר].⁴ אין תימר קריי' דרש ראשו על כרעיו ועל קרבו – כשר [פסול]. לא כן תני: צלי אש, לא צלי קדירה, שני לה בנוגע בגופה של קדירה.

הנפקא מינות בין הטעמים הן:

1. צליית איברי הקורבן הפנימיים בתוך גדי שאיננו חלק מהקורבן – אם מותר לצלות את האיברים בתוך גוף הגדי כי לא רואים בעיה עקרונית עם כך שלא באים במגע עם האש, האיברים כשרים. אם ההיתר נקודתי מדרשת הפסוק, הקורבן פסול, שהרי הפסוק עוסק בגדי הקורבן לבדו.

2. כבר העירו האחרונים שהגרסה הזאת קשה וצריך להיות הפוך. שאם ההיתר נובע מירך עבה אז הוא כשר גם בתוך בשר חולין, ואם ממקרא נדרש אז הוא פסול. ראה פני משה. ובירושלמי כפשוטו כתב שבאור-זרוע (חלק ב סי' רכט) כתב את הנוסח המדויק. שאם כירך עבה אז הצלייה כשרה.

3. גרסת האור זרוע היא "הבל של קדירה". ובירושלמי כפשוטו כתב שזו הגירסה הנכונה, והוסיף שהרמא"ש בשער העיון הגיה "בחלל של קדירה". ובקרבן העדה כתב "בלהב של קדירה".

4. מפרשי הירושלמי נחלקו בגרסת הגמרא. ולדעת הפני משה הגרסה הפוכה: אם כירך עבה עבד ליה ר"י הגלילי – כשר. "אין תימר קריי' דרש – כשר".

2. צליית בשר הפסח שאינו מהכרעים והקרוב בתוך בשר הגדי – אם הכל דומה לירך עבה, זה לא משנה על איזה איברים מדובר. אם לומדים היתר מהפסוק, אז צלייה כזאת מותרת רק לחלקי הבשר המוזכרים בפסוק.

3. צלייה בתוך קדירה (=צלי קדר) שדולקת אש תחתיה⁵ – כאמור,⁶ יש מחלוקת גרסאות. לפי גרסת קרבן העדה, אם הכל דומה לירך עבה, אין דמיון כי בירך עבה לפחות החלק החיצוני נוגע באש, וכאן זה לא כך, ופסול. אם לומדים מהפסוק, ראשו על כרעיו ועל קרבו מלמד שכל עוד הגדי בתוצרתו הטבעית, הוא יכול להיצלות גם דרך אש עקיפה, כי אין הבדל עקרוני בין חלקו הפנימי של הגדי לחיצוני (וגזירת הכתוב לימדה שאפשר גם בלי אש ישירה). לפי גרסת פני משה, אם הכל דומה לירך עבה דווקא יהיה כשר, כי למדנו שלא צריך מגע אש ישירה. אבל אם לומדים מהפסוק, הוא התייחס רק לצליית החלקים הפנימיים באש עקיפה, ולא ניתן להרחיב אותו גם למצבנו, ופסול.

בסוף הדברים מתקשה הגמרא איך ניתן לצלות בצלי קדר, ומתמצת "שני לה בנוגע בגופה של קדירה". ופרש בפני משה שצלייה בצלי קדר אסורה רק כאשר הקורבן "נוגע בגופה של קדירה... ולעולם אימא לך דבהבל של קדרה צלי מחמת האש הוא". ולענייננו, מדברי הירושלמי נלמד שמותר לצלות בהבל. על פי זה, ממשך הירושלמי ושואל:

רבי אימי בעי: גרף את התנור וצלייו בו. אמר רבי ירמיה מה צריכה ליה (=לדעת מי הוא מתלבט), כרבי יוסי הגלילי, ברם כרבי עקיבה פשיטה ליה?⁷

אם לדעת ר' יוסי הגלילי מותר לצלות גם בהבל הקדרה, אז השאלה מתרחבת – האם מותר לצלות בו גם כאשר האש כבר איננה קיימת מתחתיו (=גרף את התנור) והוא עומד בפני עצמו, או רק כאשר קיימת אש מתחת לקדרה או בתוך התנור?

מכל מקום רואים שנחלקו ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא בהבנת המושג 'צלי אש'. לדעת ר' יוסי הגלילי (לפחות בהסבר אחד) 'צלי אש' הוא גם בחום הנובע מאש כאשר קיימת אש מתחתיו.

נראה אם כן, שמקור הדין שניתן לצלות בתנור הוא דרישת התורה לצלות את הפסח כאשר כרעיו וקרבו בתוכו. והבנתו של ר' יוסי הגלילי שלמרות שאין האיברים הפנימיים נצלים ישירות מהאש אלא בתוככי הבשר הם נחשבים כ'צלי אש'. אך לפי זה המקור הוא

5. יש הבדל בין תנור לקדירה לענייננו – בקדירה האש דולקת מתחת לכלי, והצלי נפגש רק באופן עקיף עם חומה של האש. בתנור, האש דולקת בתוכו, והצלי פוגש את חום האש ישירות.

6. ראה הערה 4

7. מפרשי הירושלמי נחלקו האם פשוט לגמרא שלדעת ר' עקיבא פסול (=קרבן העדה) או הפוך שלר' עקיבא כשר (=פני משה).

רק להסבר אחד בשיטת ר' יוסי הגלילי אך להסבר השני וכן לשיטת ר' עקיבא עדיין צריך תלמוד איך ניתן לצלות בתנורים.

ג. תנורי פסחים – שיטת ר' עקיבא

בהמשך דבריו שואל הירושלמי לדעת רבי עקיבא, שמחייב להוציא את איברי הקורבן הפנימיים החוצה בעת הצלייה, אם מותר לצלות את הקורבן בחום התנור, שהרי לשיטתו צריך מפגש ישיר והשפעה ישירה של האש על הקורבן:

א"ר יוסי ואפילו כרבי עקיבא צריכה ליה (=יש להתלבט האם מותר צלייה בחום התנור ללא גחלים): משל גחלים לאוויר התנור נצלה לחצי שעה גחלים לאוויר העולם נצלה לשעה. מה בין נצלה מקצתו מחמת התנור מה בין נצלה כולו מחמת התנור. אמר ר' יוסה בי רבי בון תנור אינו מועיל לגחלים כלום אינו אלא מכניס את הבל בשעה שהגחלים באוויר התנור נצלה לחצי שעה בשעה שהגחלים לאוויר עולם נצלה לשעה.

שואלת הגמרא איך לדעת רבי עקיבא מותר לצלות בתוך תנור, והרי לוקח לו פחות זמן להיצלות בתנור, מה שאומר שחום התנור משפיע על הצלי בנוסף לחום האש, ומזרז את הצלייה, ולמדנו שרק האש צריכה להשפיע על הקורבן. תשובתו של רבי יוסה היא שפעולת התנור העיקרית איננה הוספת חום עצמאי, אלא הפניית החום באופן ממוקד יותר לקורבן. ההבדל בין צלייה בתנור לצלייה חשופה הוא שחום האש לא מתפזר בתנור. לכן, ההיתר לצלות בתנור הוא מסברה פשוטה – התורה כתבה שיהיה צלי אש ולא צלי דבר אחר, ולא אכפת לנו אם החום מתפזר או מתכנס על ידי כלים שונים, אלא העיקר שיצלה מאש. אבל צלייה רק בחום התנור ללא גחלים איננה 'צלי אש'.

מסבירים תוספות (פסחים עה ע"א ד"ה וגרפו), שאמנם יש חום עצמאי לתנור, אבל רוב החום נובע מהאש ומבטל את השאר – "האש נוצח כוח התנור"⁸. אם כן, מהירושלמי עולה שצלייה בתנור שווה הלכתית לצלייה באש הגחלים.

ד. יתרונותיו ההלכתיים של תנור מתכת

כידוע, תנורי פסחים היו עשויים מחרס, וכך מוכח גם מהמשנה בפסחים ז, ב. מסיפורו של חוני המעגל (תענית יט ע"א) מוכח שחכמים הקפידו שהתנור יהיה דווקא מחרס. שהרי אם ניתן לעשות את התנור ממתכת לא מובנת דרישת חוני שיכניסו את התנורים לבתים

8. בספר מזבח-אבנים (סי' נא אות ח) כתב שכדי שהאש תנצח צריך לדקדק שיהיה הרבה אש בתנור כך שהיא תגבר על החום העצמי של התנור. כלומר, להבנתו לא תמיד אש התנור נוצחת. ודברים אלו צריכים עיון.

כדי שלא ימקו, מה אכפת לנו שימקו, במקרה כזה יצלו בתנורי המתכת. גם מדברי הגמרא בסנהדרין (יא ע"א) המציינת את הצורך להכין תנורי פסחים כעילה לעיבור השנה, נראה שהקפידו לעשות תנורים מחרס, שאם לא כן, לא היו צריכים להכין תנורים לעיתים קצרות. רק תנורי החרס טעונים שבירה כל שנה ושנה.

אחרונים התקשו מדוע לא צלו בתנורי מתכת, כדברי הפליתי (יו"ד קג, ו):

והדבר תמוה מי יעשה תנורים של חרס,⁹ הא קיימ"ל אחד קדשי קדשים ואחד קדשים קלים כלי חרס טעון שבירה, וא"כ לא יספיקו כל חרסים שבעולם לריבוי התנורים לשוברן תמידין כסדרן. ואי דלא הוי רק בישול בלי בלוע דאי אפשר ליגע בחרסו של תנור, הא הוי איבעיא דלא אפשרטא אי צלאו באויר תנור טעון שבירה... [ו]הא אמרו (זבחים צה ע"ב) תנור של מקדש היה של מתכת שלא יצטרך שבירה, ואיך יעשו כן בריבוי תנורי פסחים.¹⁰

לכאורה, דווקא מבחינת הלכות המקדש יש עדיפות לתנורי מתכת, שניתן להכשירם לאחר בליעת הקדשים ולהשתמש בהם בשנים נוספות וזאת לעומת תנור חרס הזקוק לשבירה.

מעבר ליתרון הצלייה בתנורי מתכת שהזכיר הפליתי, לכאורה יש לו עוד יתרונות. נחלקו הפוסקים האם נגיעה במתכת חמה בזמן צליית הפסח זוקקת גם קליפה מהבשר, כדין נגיעה בחרסו של תנור.

את חובת הקליפה כאשר הקורבן נגע בחרסו של תנור, מסביר רש"י (עה ע"ב) שמקום הנגיעה נצלה מחום האגור בתנור והרי הוא כמו "תנור שגרפו, וחרס תנור גרוף ועומד הוא". מדבריו נראה שאמנם חום האש גובר על חום התנור באופן כללי, אבל בדפנות עצמן הדין לא כזה, והחום הוא חומו של התנור ולא של האש. לפי זה נראה לומר שאם הנגיעה תהיה במתכת שבה אין אגירת חום (כדברינו להלן בדברי הרמב"ם ובפרק ד) המגע לא יאסור את הבשר, כי הצלייה תוגדר 'צלי אש'. אך מדברי רש"י (עה ע"א ד"ה מנוקבת) הסבור שבאסכלה (רשת של מתכת, שהאש עוברת בחוריה) "אין בשרו נוגע בברזל" נראה שאף אם נגע בברזל זה כמו נגע בדופן תנור מחרס.

הרמב"ם (קרבן פסח ת, ט) כותב:

אין צולין את הפסח על גבי כלי אבן או כלי מתכות שנאמר צלי אש לא צלי דבר אחר, לפיכך אם היה כלי מנוקב כדי שתשלוט בו האור צולין עליו.

9. וכן הקשה בדרשות חתם סופר חלק ב, דרוש לשבת הגדול תקנ"ה, עמ' ריט, א-ב.
10. הגמרא זבחים צה, ב כותבת שתנור של מקדש ממתכת היה. אבל לפי מסקנת הגמרא צו, א זה בגלל אפיית שתי הלחם ולחם הפנים דאפייתן בתנור ולכן התנור מהווה כלי שרת, ואין עושים כלי שרת מחרס. בכל אופן נראה ברור שיכלו לעשות תנורי מתכת.

וכתב הכסף משנה:

כתב הראב"ד והוא שלא יגע בכלי וכו'. ונ"ל דרבינו משמע ליה דא"כ לא הווי שתי בגמרא מלהזכיר כן גבי אסכלה מנוקבות ועוד דאם כדברי הראב"ד פשיטא אלא חרסו של תנור שאני שאין האור שולט בו כמו ששולט באסכלה מנוקבת.¹¹ ואפשר דרבינו נמי בלא יגע מיירי ולישנא דגמ' נקט.

בהסבר הראשון הוא כותב שנגיעה במתכת האסכלה אינה מפריעה לצלי אש, וזאת בהנגדה לדופן החרס ששם אין האור שולט והחום הוא חום עצמי של הדופן. לעומת זאת מדברי הראב"ד שכתב: "א"א והוא שלא יגע בכלי שהרי אמרו נגע בחרסו של תנור יקלוף את מקומו". נראה בברור שהוא משווה כלי מתכת לדופן החרס.

בשפת-אמת (פסחים עה ע"א) כתב:

לכן נראה לפי עניות דעתי דאף בנוגע באסכלא יש לחלק [בינו ל]בין נגע בחרסו של תנור, דכיון שהאש שולט בשווה על הבשר וגם על האסכלה אינו צלי מחמת דבר אחר, דהאש דרך הנקבים גובר יותר מחום הבא אח"כ לאסכלה כיון שכל חום האסכלא נעשה בזה האש, והאש עצמו שולט בהבשר הטפל בטל להעיקר. משא"כ נגע בחרסו של תנור דבמקום החרס כבר נתחמם והבשר עדיין צונן נמצא שניתוסף בו חום ע"י החרס הרוחה כבר.

הבנתו היא שגם אם מתכת אכן אוגרת חום, כיוון שהיא זקוקה להקרנת חום קבועה מהאש עצמה כדי להקרין את חומה, והיא עשויה כמין רשת והאש נוגעת בבשר עצמו ישירות, חום המתכת הוא טפל לחום האש. לעומת זאת, חרס אוגר חום כך שחום התנור הוא עצמאי ונפרד מהאש, וממילא נגיעה בדופן אינה 'צלי אש'. מתוך דבריו אלו מסיק השפת-אמת:

ואפשר דאם מניח הבשר על החרס של התנור בעוד שהתנור צונן ואח"כ מסיק התנור י"ל דאה"נ דמותר. ודמי למ"ש התוס' בשם הירושלמי בתנור שלא גרפו דהעיקר מבטל הטפל.¹²

11. בשערי היכל (עמ' שסג) כתבו שגם מדברי מהר"י קורקוס, הר המוריה ושו"ת מחנה ישראל סי' סד, משמע "שהאש חודרת דרך הנקבים ושולטת, ולא שכל הבשר חשוף לאש".

12. השפת-אמת עצמו התלבט בחידושו זה. ומכל מקום לא חייבים לקבל את דבריו האחרונים יחד עם חידושו הראשון, וניתן לומר בפשטות: מתכת באמת אין לה חום עצמי ולכן אף פעם היא לא צולה את הפסח, ואילו חרס יש לו חום אגור עצמי והוא צולה, בין שהתחמם יחד עם הפסח ובין שהתחמם לפני הפסח. הסיבה שמתלבט היא שגם הוא מודה שלחרס יש חום עצמאי ולמתכת אין, או שיש לה רק חום עצמי מועט ביותר.

כאשר אין חום אצור בחרס מותר לצלות הפסח כשהוא נוגע אף בדופן מחרס,¹³ מכיוון שבו זמנית האש צולה את הקורבן ומחממת את התנור, ניתן לומר שדופן תנור החרס הוא כאסכלה ממתכת, ששניהם אינם משפיעים על צליית הקורבן. משיטתו זו הוא מסיק חידוש נוסף. להבנתו, ניתן לצלות קורבן פסח מעל **אסכלה ממתכת שאינה מנוקבת כלל** כאשר הבשר אינו נוגע באסכלה אלא תלוי באוויר, וכדבריו (שם):

ומ"ש הצל"ח דבאינה מנוקבת אף אם לא נגע באסכלא כיון שהאור הולך דרך האסכלא נקרא צלי ע"י דבר אחר אינו נכון לפע"ד, דכיון דכל הצלי ע"י האש שמחמם עכשיו האסכלא שפיר נקרא צלי אש מה בכך דמפסיק המחיצה אטו נגיעה באש מצריך קרא. דדוקא בתנור שגרפו ממעטינן מקרא משא"כ באש בעין רק שהאסכלא מפסיק. וגם למ"ש התוס' בשם הירושלמי דאם לא גרף את התנור האש נוצח כח התנור כ"ש הכא האש הוא כל הגורם של החמימות דלולי האסכלא הי' חם ביותר שפיר נקרא צלי אש שאין ד"א גורם חמימות כנ"ל

להבנת השפת-אמת, מכיוון שאין למתכת חום עצמי, השפעתה על צליית הקורבן טפלה ואינה, והגחלים הם העיקר, ולכן הפסח מוגדר 'צלי אש' בשתי ההלכות: נגיעה בדופן ממתכת, והפסק האסכלה בין האש לקורבן. לעומת זאת הצל"ח סבור שכאשר אין מגע ישיר בין האש לבשר והמתכת מפסיקה ביניהם זה צלי על ידי דבר אחר. כנראה שלהבנת הצל"ח, חום המתכת (המפריד בין האש לבשר) הוא זה שצולה את הבשר, וזאת למרות שכל חומו נובע מחום האש, והצלייה נעשית בגחלת של מתכת.¹⁴

נראה אם כן, שלכאורה לדעת השפת-אמת תנור העשוי ממתכת עדיף על תנור חרס, בכך שאף אם נגע הבשר בזמן הצלייה בדופן התנור הוא לא נפסל והוא עדיין 'צלי אש'. וכן נראה מדברי בעל הכסף משנה (לפרוש הראשון ברמב"ם). מאידך, מבחינת הראשונים שחולקים וסבורים שנגיעה במתכת חמה דינה כנגיעה בדופן מחרס אין הבדל הלכתי בין שני סוגי התנורים.

נמצא שלכאורה לתנורי מתכת יש יתרון על תנורי חרס בשתי נקודות: הראשונה (כדברי הפלתי) שלתנור מתכת יש הכשר לאחר הצלייה ואילו תנורי חרס צריכים שבירה, ובריבוי פסחים כל ירושלים מתמלאת שברים. וכן שלדעת חלק מהפוסקים נגיעה בדופן התנור העשוי ממתכת היא עדיין צלייה באש וזאת לעומת נגיעה בדופן תנור העשוי מחרס.

13. מדברים אלו נראה לומר שבדרך כלל צליית הפסח הייתה לאחר שהסיקו את התנור, וכאשר הוא היה חם הכניסו את הקרבן. שהרי המשנה כותבת שאם נגע בחרסו של תנור קולף.

14. על צליית הפסח בגחלת של מתכת ראה שערי היכל פסחים מערכה צז.

ה. ההבדל בין צלייה בתנור חרס לתנור מתכת

למרות דברינו הנ"ל שמהם נראה כי יש יתרונות לצליית הקורבן בתנורי מתכת, כאמור, מדברי הירושלמי (לעיל בפרק ב) מוכח שצלו בתנורי חרס בדווקא. ניתן לומר שהצלייה בתנורי חרס לא נבעה מהקפדה הלכתית אלא הייתה נוהג מעשי עקב כך שחרס הוא חומר פשוט הזמין לכולם, ומכיוון שהיה צריך לריבוי תנורים בחרו באפשרות הזמינה והזולה. כדברי הברייתא באבות דרבי נתן (נוסחא ב, לט): "עשרה נסים היו נעשים [בירושלים] לא אמר אדם לחבירו אין לי פסח אין לי תנור".

אך נראה לי שהצלייה בתנורי חרס נבעה מהקפדה הלכתית, וזאת בגלל ההבדלים הפיזיקליים שבין תנורי מתכת לתנורי חרס, המשפיעים ישירות על דיני צליית קורבן הפסח. ההבדלים בין תנורי מתכת לתנורי חרס נוגעים בעיקר לדרכי אגירת והולכת החום שלהם.

בנוגע לאגירת החום: חרס אוגר את החום, מה שגורם לו להתחמם באיטיות, אך גם להתקרר באיטיות. כשהאש נכבית, עדיין נשאר חומו של החרס, ולכן צלי שכזה איננו 'צלי אש'. לעומתו, מתכת מפיצה דרכה את חום האש במהירות לכל עבר. היא מתחממת מהר, ומתקררת מהר. לכן הגיוני יותר לראות את המתכת כנחל אש, ולא כבעלת חום עצמאי.

בנוגע להולכת החום: חרס מפזר את החום בשווה, בחלקו הפנימי של התנור. לעומתו, מתכת מפזרת את החום לכל עבר, גם מחוץ לתנור. זה מחייב בידוד חיצוני שישמור שמיקוד החום יהיה רק בצלי הנמצא בתוך התנור. בנוסף, הולכת החום תהיה שווה רק אם רידוד המתכת יהיה אחיד (זה מורכב במיוחד בדפנות ובחיבורי התנור). אם לא – הצלייה לא תהיה שווה בכל חלק של הבשר.

ו. הצלייה לקורבן פסח חייבת להיות בתנורי חרס

בפרקים א–ב הוכח שניתן לצלות את הקורבן בתנור. נראה, שאם אין איסור לצלות בתנור, יש חובה לצלות דווקא בתנור ולא באש גלויה. ההבדל בין צלייה בתנור לצלייה ללא תנור אינו מסתכם רק במהירות הצלייה, כפי שניתן להבין בהסתכלות ראשונית בדברי הירושלמי (פסחים ז, א) "בשעה שהגחלים באוויר התנור נצלה לחצי שעה, בשעה שהגחלים לאוויר עולם נצלה לשעה", אלא מהירות הצלייה משפיעה גם על אחידות הצלייה. תנור צולה את כל חלקי הבשר באחידות, וזאת לעומת צלייה באש גלויה שאינה צולה בשווה, שבעוד שחלקים אחדים היא צולה מהר והם מתבשלים כל צורכם, חלקים אחרים עדיין נשירים

נא. ואם ימשיכו לצלות כדי שגם הבשר שנשאר נא ייצלה כל צורכו, יש חשש שהבשר שכבר התבשל יחרך.¹⁵

דרישת התורה לצלות את קורבן הפסח שלם, הצורך להימנע מכך שחלק מהבשר יהיה נא וחלק מבושל כל צורכו, והצורך לצלות את כל חלקי הקורבן (הן כדי לחלק את הבשר למנוייו שאינם יכולים לאכול ממקום אחר והן כדי להימנע מהבאתו לידי פסול), מחייב שהצלייה תהיה אחידה והרמונית בין כל חלקי הבשר בזמן הצלייה עצמו. איכות צלייה כזאת מתקבלת בצורה אופטימאלית דווקא בתנורי חרס.¹⁶ תנורי מתכת, כמו שהסברנו, בד"כ לא מגיעים לרמת גימור שמאפשרת צלייה אחידה בכל חלקיו, ואי יכולתם לשמור על חומם עלולה לגרום לתנודות בטמפרטורה שנובעות מהיחלשות והתחזקות האש. אם כן, נראה כי השימוש בתנורי חרס בדווקא הוא ממהות דיני צליית קורבן הפסח – דיני קורבן הפסח מכריחים את צורת הצלייה הייחודית.

ז. תנורי פסחים – תנור חד פעמי או רב שימושי

סיפורו של חוני המעגל מתרחש בזמן הסמוך לפסח, ולכן הוא מבקש "צאו והכניסו תנורי פסחים". חששו היה שהתנורים ימקו כתוצאה מריבוי הגשמים, ובזמן הנשאר עד י"ד בניסן לא יצליחו לייצור תנורים חדשים. וכבר ציין הירושלמי (תענית ג, ט) שהמקרה ארע בכ' אדר "הדא אמרה ערב פסחים היה, ותני כן בעשרין ביה" – לאחר שיצאו רוב גשמי השנה. מכך שלומד הירושלמי שהתאריך היה צמוד לפסח, נראה שאלו היו תנורים חדשים שנגמר ייצורם כבר. אם אלה היו תנורים ישנים, לא צריך היה הירושלמי ללמוד את התאריך, כי הם היו קיימים גם לפני כן, וזו לא הייתה הוכחה.

גם מדברי הגמרא בסנהדרין הסוברת שאחד הטעמים לעיבור השנה הוא הצורך לייצר את תנורי הפסחים לאחר סיום עונת הגשמים, נראה שכל שנה ושנה היו יוצרים מחדש את התנורים, והתנורים הישנים התקלקלו. אם כי יתכן שרק חלק מהתנורים התקלקלו, ואילו יצור עיבור השנה נבע רק בגלל התנורים שהתקלקלו. מכל מקום ההבנה כי יצרו תנורים חדשים כל שנה מקבלת חיזוק מדברי הברייתא באבות דר' נתן (נוסחא ב) לט: "וכל התנורים שהיו שם כיון שהיו צולין את פסחיהם היתה [הארץ] בולעת".

15. ראה שו"ת לבושי-מרדכי יו"ד תנינא סימן מז שכתב: "דחוץ לתנור קשה לצלות בכל צד, ויש לחוש משום מקצתו נשאר נא"; על צליית הפסח עד שיתחרך ראה פסחים מא, א: "יכול צלאו כל צורכו יהא חייב ... היכי דמי? אמר רב אשי: דשויא חרוכא".

16. גם דברי השפת-אמת הנ"ל שניתן לצלות בתנור שקרקעיתו הוא ממתכת שמתחתיים אש גלויה עוסקים בתנור של חרס שרק תחתיתו היא ממתכת. וכן מצינו שלעיתים אחת מדפנות התנור אינן מחרס כדברי רש"י (פסחים עו, ב) על דברי הגמרא "כעין שתי קדירות – שפוד מכאן ושפוד מכאן, ותל גדול של גחלים או אפר באמצע". בכל אופן גם במקרים אלו התנור עצמו הוא מחרס

מעבר לכך, לדעת רוב הראשונים כלי חרס שבלע קודשים חייב שבירה ודין זה הוא גם בקודשים קלים, הלכה זו היא בניגוד לדברי הרמב"ם הסבור שרק כלי חרס שבלע מקורבן חטאת חייב שבירה.¹⁷ הגמרא בזבחים צה ע"ב התלבטה "תלאו באוויר תנור – מהו?" האם יש בליעה במקרה כזה או לא? לדעת רוב הראשונים שגם כלי חרס הבולע קדשים קלים צריך שבירה צריך להחמיר ולשבור את התנור לאחר השימוש, ואילו לדעת הרמב"ם אין התנור צריך שבירה שהרי קורבן פסח הוא קודשים קלים.

מחלוקת הראשונים בעניין בליעה משליכה על נקודה נוספת. ברור הדבר שלדעת הראשונים שיש חשש בליעה בתנור, חייבים לומר שלכל קורבן פסח היה תנור מיוחד בשבילו, ולא צלו שני פסחים זה אחר זה באותו תנור, שהרי אם טעם פסח הראשון יכנס בשני הוא יאכל שלא למנויו. דין זה נראה פשוט גם מכך שהזמן המותר לצלייה הוא מדויק וקצוב כדלהלן. וזאת מעבר לדינא דגמרא (פסחים עו ע"ב) שלא צלו שני פסחים בתנור אחד מחשש שמא יתחלפו שאולי שייך גם במקרה זה.

בניגוד להבנה שאת תנורי הפסחים יצרו כל שנה מחדש, מדברי ראשונים ואחרונים נראה שהיו צולים הפסח בתנורים ישנים. רש"י בפירושו לסנהדרין מפרש שטעם תנורי פסחים לצורך עיבור השנה, נובע מכך שהם "נמוקו בגשמי החורף וצריכין חמה להתייבש". וכן כתב במאירי (שם): "מפני תנורי פסחים שנומקו בחורף מפני הגשמים". מכך שהתנורים היו קיימים כבר בחורף נראה כי מדובר בתנורים של השנה שעברה.¹⁸ וביד רמ"ה (שם) כתב מפורשות: "כגון שהיו להם משנה שעברה", וכך נראה מדברי הרמב"ם (קידוש החודש ד, ה): "ומפני תנורי פסחים שאבדו בגשמים" – חלק מהתנורים אבדו.¹⁹

מכל מקום גם לשיטות הללו ברור הדבר שהתנורים נהרסו בחלקם או כולם במהלך השנה כך שהיו צריכים לחדש אותם משנה לשנה.

בעל הפליתי מוכיח שהתנורים היו ישנים מדברי הירושלמי שמעשה חוני היה בכ' אדר, שאם היו עושים חדשים בכל שנה ושנה אז "מה להם למהר קודם פסח כל כך בעשייתן". מנגד בשו"ת התעוררות תשובה (חלק ג סי' ס) כתב שדווקא ממעשה חוני נראה שהתנורים

17. על שיטות הראשונים בסוגיה ראה שיעורי דוד הלוי (סולובצ'יק) זבחים צה, ב עמ' קעב שסבור כי גם לשיטות רש"י ומאירי היו עושים את התנורים לאחר הפסח בקיץ, והם היו חדשים כל שנה ושנה. מטרת עשייתם בקיץ, זמן רב לפני הפסח, הייתה כדי שהם יתייבשו בצורה טובה בחמה של הקיץ. ולפ"ז דברי הראשונים הנ"ל מכוונים למקרה שהתנורים התקלקלו בגשמי השנה, אז היו צריכים לעבר אותה כדי שתיקון הנצרך לתנורים החדשים התייבש.

18. ראה שיעורי רבנו משולם דוד הלוי (סולובצ'יק) זבחים צה, ב עמ' קעב שסבור כי גם לשיטות רש"י ומאירי היו עושים את התנורים לאחר הפסח בקיץ, והם היו חדשים כל שנה ושנה. מטרת עשייתם בקיץ, זמן רב לפני הפסח, הייתה כדי שהם יתייבשו בצורה טובה בחמה של הקיץ. ולפ"ז דברי הראשונים הנ"ל מכוונים למקרה שהתנורים התקלקלו בגשמי השנה, אז היו צריכים לעבר אותה כדי שתיקון הנצרך לתנורים החדשים התייבש.

19. לדעות שיש חשש בליעה בתנורים צריך לומר שהשימוש בתנור ישן הוא לאחר הכשרה בכבשן. ראה חזון איש (קדשים קמא לז, יא) שכותב כי הסיקו את תנורי הפסחים, וכך הכשירו אותם.

היו חדשים. להבנתו, חששו של חוני המעגל לקלוקל התנורים נבע מכך שהם היו חדשים, שהרי תנורים ישנים הם מחוסמים ולא היו נימוקים מהמים, רק בתנורים שעדיין לא השתמשו בהם היה חשש שימוקו.²⁰ אך לפי דבריו עדיין עומדת השאלה, מדוע היו צריכים להכין את התנורים כל כך מוקדם. הרי עשיית תנור לוקחת זמן מועט, כפי שמוכח בגמרא מועד קטן (יא ע"א) שהתירו לעשות תנור בחול המועד שעשייתו היא לצורך המועד.

ח. אופן עשיית התנור

דיון הפוסקים האם תנורי הפסח הם חד-פעמיים או לא, נובע מכך שבשני המקורות הנ"ל (סנהדרין יא ע"א; תענית יט ע"א) מובא חשש מציאותי ושכיח שהתנורים יתקלקלו כתוצאה מהגשמים. דבר זה מצריך הבנה – הרי עמידותם של כלי חרס היא כמעט נצחית, וכאשר הנביא ירמיהו רוצה לשמר את ספר החותם הוא אומר (לב, יד): "ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים". קשה להבין איך גשם שנתי ממיס את התנור. וכידוע, שבמצאים הארכיאולוגים נמצאו כלי חרס רבים שנשמרו אף לאחר מאות שנים, והגשמים ולחות הקרקע לא מוססו אותם. חייבים לומר, שקיים הבדל בין כלי חרס לתנורי פסחים באופן ייצורם, וכנראה שתנורי הפסחים, בניגוד לתנורי אפייה וכלי חרס, לא עברו את הצירוף בכבשן²¹ שמאפשר להם להחזיק מעמד.

מדברי חוני "צאו והכניסו" את התנורים, נלמד שהתנורים היו ניידים, וכדברי המיוחס לרש"י: "שהם בחצרות... ומטלטלין אותן שלא ימוקו בגשמים". לכן חייבים להקפיד שלא יקבלו טומאה. וכבר שנינו בתוספתא כלים קמא (ד, ג): "תנור שהסיקו להיות צולה בו טמא". יוצרי התנורים נאלצו להימנע מהסקתם לפני השימוש כדי למנוע אפשרות שהם יקבלו טומאה עד זמן צליית קורבן הפסח.

הבנה זו היא שמסבירה גם את הצורך לייצור את התנורים זמן רב לפני הפסח (לפחות כ אדר), וזאת כדי שהתנור יספיק להתייבש בשמש ויהיה ראוי לתפקידו. הייבוש שלא נעשה באש חייב היה להיעשות בחמה, וזה לוקח זמן ארוך.²²

20. בעיונים ומחקרים חלק א עמ' 22 כתב ר' שאול חנא קוק: "לעניין חוני המעגל, הדעה שנקרא כן על שם שעג עוגה... ההשערה שנקרא כן על שם מלאכתו מתקבלת על הדעת. אבל לדעתי הייתה מלאכתו לא עשיית מעגלות אלא שהיה מתקן הגגות במעגילה. מלאכה הידועה במשנה בשם מעגל... והנה לדעת רש"י (מועד קטן יא, א) היו משתמשים גם לתיקון תנורים במעגילה. ולפ"ז אפשר שתיקון ועשיית תנורים היה מעין מלאכתו של חוני המעגל, ואולי נבין ע"י זה את דאגתו המיוחדת לתנורי-פסחים".

21. כלים ד, ד: "כלי חרס מאימתי מקבלין טומאה משיצרפו בכבשן והיא גמר מלאכתן".

22. ראה ד"ר יהושע ברנד, כלי חרס בספרות התלמוד, עמ' תקמג ואילך. מופיע גם סיני כא, עמ' שז ואילך.

ההימנעות מהסקה בתנור לח נובעת בראש ובראשונה מאיבוד יכולת הצלייה הטובה, אבל בקורבן פסח היא גם הכרחית בגלל האיסור לבשל את הקורבן. אם אין וודאות שהתנור מיובש לגמרי, קיים חשש שהלחות היא זו שתבשל את הבשר.²³ דברי הגמרא במועד קטן (יא ע"א) שניתן לעשות תנור בחול המועד, כלומר בזמן קצר, וזה נחשב כצרכי מועד, עוסקים בתנור שאותו היה ניתן להסיק ולצרף לפני השימוש הראשוני.

ההסבר המובא כאן, שאת תנורי הפסחים לא הסיקו לפני הפסח כדי שלא יקבלו טומאה, משתלב עם ההלכה שבירושלים לא היו כבשונות כלל (בבא קמא פב ע"ב) וממילא אי אפשר היה גם לצרפן בכבשן. אם כן, ברור הדבר שאיכותו של התנור הייתה גרועה, והיה חשש שהגשמים ימוססו אותו.

ט. איכות התנור כביטוי לדיני צליית קורבן הפסח

באבות דר' נתן (נוסחא ב, לט) כתוב: "וכל התנורים שהיו שם כיון שהיו צולין את פסחיהם היתה [הארץ]²⁴ בולעתן". דברים אלו צריכים בירור – מדוע התרחש נס כזה בירושלים? מה אכפת לנו אם התנורים היו נשארם משנה לשנה? יתירה מזאת – מדוע סילוק התנורים נעשה מיידית לאחר הצלייה – "כיוון שהיו צולין", לכאורה אם הבעייתיות בהשארות התנורים נובעת מדין נותר הבלוע בדפני התנור, אז השבירה וההעלמות הייתה צריכה להתרחש רק לאחר זמן חלות דין נותר, בבוקר יום ט"ו?

יכול להיות, שלפי הגירסה "הייתה בולעתן" אין הכוונה שהארץ בלעתן אלא הם עצמם לא החזיקו מעמד והתמססו לאחר גמר השימוש בהם (=החום ולחות נוזלי האיברים והדם), שהרי כאמור תנורים אלו לא עברו צירוף. שיטת הברייתא שתנורי פסח "נעלמו" לאחר השימוש מכריחה שבכל שנה ושנה היו עושים תנורים חדשים, והיא מתאימה לדעות הראשונים והפוסקים הנ"ל. ועדיין נשאלת השאלה – מה הצורך בנס כזה גדול בתנורים?

יתכן שהחשש היה, שמשנתנור עבר צלייה, הרי הוא הוכשר לקבל טומאה, ולא רצו שזה יקרה,²⁵ שהרי קשה לשומרו בטרה עד שנה הבאה. אך יתכן שיש צורך בארעיות התנור, שנובע מדין צליית קורבן פסח עצמו. כבר הוכיח הרב יעקב בצלאל ז'ולטי שצליית

23. נראה לי שמטעם זה אסור לצלות הפסח כדרכם של השומרנים – בור באדמה, מחשש שהוא יתבשל בלחות הקרקע. וזאת מעבר לכך שאסור לצלות שני פסחים ביחד.

24. בהערות כותב שבנוסח כתב יד אחד כתוב "הארץ בולעתן" ואילו בנוסח כתב יד "בולעתן", ולא כתוב מי היה בולעתן.

25. ראה להלן בנספח האם לאחר השימוש הראשוני הוא מקבל טומאה

הקורבן איננה רק דין בהכשרת הבשר לאכילה, אלא זה דין בהקרבתו המחויבת להתקיים בזמן מוגדר.²⁶

בירושלמי פסחים ה, א כתוב:

שם תזבח את הפסח בערב (דברים טז, ו). בערב אתה זוכה, כבוא השמש אתה אוכל, מועד צאתך מארץ מצרים אתה צולה. אית תניי תני: בערב אתה אוכל, כבוא השמש אתה זוכה, מועד צאתך מארץ מצרים אתה צולה.

הברייתא המובאת בגמרא דורשת את הפסוק בדברים (טז, ו) "כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְשַׁכַּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּעֶרְבֹ כְּבֹוא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם". בפסוק מופיעים שלושה זמנים שונים – בערב, כבוא השמש, ומועד צאתך מארץ מצרים. מפה נלמד שלכל אחד ואחד משלבי עשיית קורבן הפסח יש זמן מוגדר שבו ורק בו מותרת עשיית מצוות הקורבן השונות. הזמן המדויק לכל שלב ושלב הוא מתחילת הזמן הזה אבל הוא גם בסופו. שהרי בסוף כל שלב ושלב מתחיל השלב הבא בסדר עשיית הקורבן. מעשה השחיטה אינו יכול לגלוש לזמן מעשה הצלייה, וקל וחומר שאינו גולש לזמן אכילת הקורבן. כן גם מעשה הצלייה אינו יכול לגלוש לזמן האכילה, שהרי הגלישה סותרת את ציווי התורה שבאותו זמן כבר יבצעו את השלב הבא. מדברי הברייתא הללו ברור שגם לצליית הקורבן יש זמן מוגדר ומדויק, בתחילתו ובסופו.

על פי דברים אלו מובנת המשנה בשבת (א, יא) "משלשלין את הפסח בתנור עם חשכה". הגמרא כתבה שלא חששו לחיתוי גחלים בשבת, מפני שצולי הקורבן היו זריזין וידעו להיזהר, ולא יבואו לחתות את האש. אבל השאלה הבסיסית היא מדוע היו צריכים לצמצם ולאחר את זמן הצלייה כל כך, ומה אכפת לנו אם היו צולים את הקורבן מוקדם יותר. נראה אם כן, להסביר כדברינו, שזמן הצלייה לא יכול להיות מוקדם, כי עדיין לא נגמר זמן השחיטה.

הסתלקות התנורים ובליעתם, בין שנעשו בדרך נס ובין שנעשו בכוונת מכוון כתנורים ארעיים, מבטאת את המעבר משלב צליית הקורבן לזמן אכילתו – מזמן מועד צאתך ממצרים לזמן האכילה. הזמן הזה היה צריך לקבל ביטוי בצורה כלשהי כדי שאוכלי פסחים יתחילו לאכול את הפסח. למרות דברינו אלו עדיין גודל הנס ומשמעותו צריכים בירור.

26. ראה דבריו במשנת יעבץ אורח חיים סימן כד: "ולכן קבע הכתוב זמן לצליית הפסח, כיוון שצליית הפסח הוא לא רק לצורך אכילת הפסח, אלא הוא מצווה בפני עצמו שמדיני הקרבן הוא שיהא צלי אש. א"כ קבע הכתוב זמן לצליית הפסח כמו שקבע זמן לשחיטת הפסח, ולאכילת הפסח".

י. סיכום

למרות שבתורה לא מוזכר שצליית קורבן הפסח יכולה להיות בתנור ורק מוזכר שהיא חייבת להיות 'צלי אש', מהספרות התנאית כולה ברור שהקפידו לצלות בתנורים, ולא באש פתוחה. במאמרנו הוסבר שהקפידו לצלות בתנורי חרס. דווקא צליית הקורבן בתנורי חרס היא זו שמאפשרת את הצלייה האופטימאלית בכך שכל חלקי הקורבן נצלים בשווה ובמהירות, ובכך ניתן להקפיד על המצוות הייחודיות של קורבן הפסח: צליית קורבן הפסח שלם, איסור אכילת נא, ואכילת הקורבן למנויו.

ההקפדה על הלכות טומאה וטהרה הכריחה את יוצרי התנורים להימנע מלהסיק אותם לפני צליית הקורבן עצמו לביל הפסחים. מטעם זה התנורים עצמם לא היו מצורפים ולא החזיקו מעמד, לא בגשמי השנה שירדו וכנראה גם לא אחר צליית קורבן הפסח עצמו. וכדברי הברייתא באבות דר' נתן: "כיון שהיו צולין את פסחיהם היתה [הארץ] בולעתן". ההימנעות מצירוף התנור הכריחה את ייבושו בחמה, כדי שהצלייה תהיה איכותית וכדי שהפסח לא יתבשל בלחות התנור, ייבוש שמטבעו לוקח זמן רב. נראה שגם הסתלקות התנורים לאחר השימוש הוא ממאפייני מצוות צליית הקורבן, והוא ביטוי של מעבר משלב צליית הקורבן לזמן אכילתו – מזמן מועד צאתך ממצרים לזמן האכילה.

למרות שדברינו אלו עדיין צריכים בירור, מכל מקום משלל הדיונים והדעות גבי תנורי פסחים נראה שהתנורים היו ארעיים וחד פעמיים. קשה לראות זאת רק כדבר מקרי, ונראה שהשימוש החד פעמי בתנורים הוא ממהות דיני צליית הקורבן. לכן נראה לי, שגם אם בעתיד יתאפשר ליצור תנור רב שימושי מחומר שאינו בולע, המאפשר צלייה אופטימאלית כצלייה בתנורי חרס, עדיין תהיה העדפה לתנור שבמהותו הוא ארעי, כדי לשמור על גדרה הייחודיים של מצוות צליית הקורבן.

* * *

נספח: קבלת טומאה בתנורי פסחים

מדברי התוספתא הנזכרת לעיל (כלים קמא ד, ג): "תנור שהסיקו להיות צולה בו טמא", נראה שגמר הכלי לעניין קבלת טומאה הוא ההסקה המקדמית לפני השימוש הראשוני או תוך כדי השימוש.²⁷ דברים אלו מתאימים לדברי המשנה בכלים (ה, א): "איזהו גמר מלאכתו משיסיקו כדי לאפות בו סופגנין", שגם מהם משתמע שאף אם לא נעשה צירוף בכבשן, ההסקה הנובעת מהשימוש העכשווי – היא גמר עשיית התנור, והוא ראוי לקבל טומאה.

27. וכך כותב הר"ש (כלים, ה, ד): "תניא בתוספתא (כלים קמא ד, ג) תנור שהסיק להיות צולה בו טמא ... פי' תנור שהסיקו בפנים כדרך שעושים אף לצלות לתוכו בשר עשאו חסוב תנור כאילו הסיקו לאפות בו את הפת".

שני המקורות הללו מתנגשים לכאורה עם דברי המשנה (כלים ד, ד) הכותבת: "כלי חרס מאימתי מקבלין טומאה משיצרפו בכבשן והיא גמר מלאכתן", שמהם נראה שקבלת הטומאה בכלי חרס היא רק "משיצרפו בכבשן".²⁸ ואמנם יש הגורסים גם בדברי התוספתא (כלים קמא ד, ג) "תנור שהסיקו להיות צולה בו טהור",²⁹ ולפי זה יש התאמה בין התוספתא למשנה המזיקה דווקא צירוף בכבשן. ומכל מכל דעת הראשונים המרכזית לגרוס "טמא".

הראשונים נחלקו ביחס שבין המקורות הללו, כתב ר"ש משאנץ בפירושו (כלים ה, א):

תנורים שלהם עשויין קדרות גדולות ומושיבם לארץ ומחברם בטיט... ומדבק טיט סביבותיו כדי לעשותו עב שיחזיק חומו והיא קרויה טפילה... ומספקא לי אם היו מצרפין אותן בכבשן תחלה, משום דגבי כלי חרס תנן לעיל משיצרפם בכבשן והכא קתני משיסיקנו לאפות בו סופגנין... ומיהו נראה דאפילו לא צרפן בכבשן תחילה מקבל טומאה על ידי היסק דעבדי לאפייה דלא גרע מיורות הערביים שחופרים בארץ וטחין בטיט דתנן בפירקין אם יכול הטיט לעמוד בפני עצמו טמא והתם ליכא צירוף בכבשן תחילה.

לדעתו, גם ללא צירוף בכבשן התנור מוכשר לקבל טומאה אם הסיקו אותו לצורך שימוש, וזה גמר מלאכתו. לעומתו, מפירוש רש"י (ברכות יט ע"א) למחלוקת ר' אליעזר וחכמים לגבי תנורו של עכנאי, נראה שרק צירוף בכבשן הוא גמר המלאכה. הגמרא שם מציינת "שבאותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום לפניו", ופרש רש"י "כל טהרות שנעשו בתנור זה או שנגעו באוירו". כלומר לדעת ר' אליעזר השימוש – הסקת התנור ואפיית הלחם, לא הכשירו אותו לקבלת טומאה, וכתב רש"י:

חתכו חוליות – תנור של חרס שהוא עשוי ככלי ומטלטל, ותחלת ברייתו מן הטיט ומצרפו בכבשן כשאר קדרות, ואם נטמא הצריכו הכתוב נתיצה, ואם נתצו בענין זה שחתכו סביב סביב כחוליות עגולות, וחזר וחיברו בטיט של חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר עולמית שאינו עוד ככלי חרס, שלא נשרף בכבשן, וחכמים מטמאין.

משתמע שגם תנור שמסיקים אותו לשימוש חייבים תחילה לצרף בכבשן, ולדעת ר' אליעזר מטהר עולמית עד שיצרפנו מחדש. ולפי זה צריך לומר שדברי המשנה גבי הסקה לסופגנין הם לאחר שכבר הסיקו אותו בכבשן. והדברים אינם ברורים, האם לדעתו רק צירוף בכבשן (כדבריו) או גם שימוש.

28. וכן בגמרא ביצה לב, א: "דתניא: כלי חרס מאימתי מקבל טומאה – משנגמרה מלאכתו, דברי רבי מאיר, רבי יהושע אומר: משיצרפו בכבשן".

29. וראה בדברי הר"ש (כלים, ה, ד) שכתב: "ואית דלא גרסי טמא בהסיקו להיות צולה".

כתב במשנה אחרונה (כלים שם):

לשון הרא"ש בין שנצרך בכבשן ובין שלא נצרך גמר מלאכתו הוי אחר שהדביקו לו הטפלה והסיקו... ולע"ד נראה דצירוף כבשן פשיטא דמהני ולא בעי היסק דהא כירה לא אשכחן שעושין לה טפלה ושיעורה נמי משיסקנה... אלא דקמ"ל דלא בעו צירוף והיסק מהני להו כמו צירוף משום שתשמישן תדיר באש ומתחזקים כמו ע"י צירוף.

לדעת הרא"ש אם הדביקו טפלה אז גמר המלאכה הוא ההיסק של השימוש (וזה דברי המשנה כלים פ"ה ה"א – משיסקנו), אבל אם לא הדביקו צריך צירוף בכבשן בדווקא לתנור (וזה דברי המשנה כלים פ"ד מ"ד). ואילו לדעת המשנה אחרונה ההסקה השימושית היא כמו כבשן.

שלדעת הר"ש והמשנה אחרונה, לאחר צליית קורבן הפסח או תוך כדי ר לקבל טומאה, ואילו לדעת רש"י והרא"ש תנור שלא הוסק בכבשן אינו

טהרות

